

Dariusz POPŁAWSKI

Uniwersytet Warszawski

d.poplawski@uw.edu.pl

NEUTRALNOŚĆ SZWAJCARII

WYZWANIA XXI WIEKU

ABSTRACT **Swiss Neutrality: Challenges of the 21st Century**

The main research objective of the article is to show the evolution of Switzerland's neutrality after the Cold War. Based on the analysis of internal and external conditions, the thesis is formulated that in the conceptual sphere, Switzerland refers to the traditional principles of perpetual neutrality, both in official positions as well as political rhetoric. This aspect clearly distinguishes it from the neutral and non-aligned European Union states. At the same time, in the realm of implementation, it is actually shifting to positions of non-alignment/post-neutrality. The main components of the redefinition of neutrality materialised in the form of a rejection of the principles of the so-called economic neutrality as well as a change of attitude towards armed conflicts. Their implementation opened up opportunities for participation in the process of European integration and a broader commitment to international solidarity as well as management crises. It was in line with the expectations of the international community. The lack of consequences was critically assessed as well as the main barriers to the implementation of the principles of the new concept of neutrality in the 1990s. The beginning of the 21st century brings a clear stabilisation of Helvetic neutrality, including changes in the field of cooperative security policy. Joining the European Union's sanctions against Russia confirms the continuity of the assumptions of the post-Cold War concept of neutrality.

Keywords: Switzerland, neutrality, non-alignment, postneutrality, security police

Słowa kluczowe: Szwajcaria, neutralność, bezaliansowość, postneutralność, polityka bezpieczeństwa

Neutralność w szerokim odbiorze społecznym bardzo często łączona jest ze Szwajcarią. Stanowi ona również istotny komponent tożsamości Szwajcarów oraz współczesnej marki tego państwa. Przede wszystkim jednak jako neutralność wieczysta/trwała jest statusem prawnomiędzynarodowym kraju, który przez ponad 200 lat determinował jego politykę bezpieczeństwa. Rola i znaczenie tego statusu polegają nie tylko na tym, że wywiązywanie się ze zobowiązań z niego wynikających uchroniło Szwajcarów od udziału w wojnach, ale również stanowiło swoisty wzór do naśladowania dla innych państw neutralnych. Najczęściej przywoływanym przykładem jest Austria, która w 1955 roku przyjęła status wieczystej neutralności wzorowany na Szwajcarii.

Jakkolwiek obok wieczystej neutralności w praktyce międzynarodowej występowała również neutralność faktyczna (Szwecja i Finlandia), niemająca potwierdzenia w traktatach międzynarodowych, to jednak w obu przypadkach można mówić o konieczności międzynarodowego uznania. Jednocześnie wszystkie państwa neutralne uprawiały politykę neutralności opartą w decydującym stopniu na praktyce szwajcarskiej, gdzie wiarygodność wojskowa odgrywała kluczową rolę (neutralność zbrojna).

Celem artykułu jest ukazanie głównych wyzwań w wymiarze wewnętrznym i międzynarodowym stojących przed Szwajcarią w wyniku pozimnowojennej redefinicji neutralności. Hipoteza badawcza zakłada postępujący wzrost współpracy z NATO w XXI wieku, przy jednoczesnym silnym akcentowaniu wiarygodności neutralności wieczystej. Efektem tych działań było faktyczne przesunięcie się Szwajcarii na pozycję bezaliansowości / postneutralności, przy jednoczesnym oficjalnym odwoływaniu się do tradycyjnych zasad prawa neutralności.

SPECYFIKA SZWAJCARSKIEJ NEUTRALNOŚCI

Po zakończeniu drugiej wojny światowej Szwajcarzy bardzo szybko przekonali się, że powtórzenie scenariusza zrealizowanego po pierwszej wojnie światowej, umożliwiającego przystąpienie do światowej organizacji po zwolnieniu z udziału w sankcjach wojskowych, nie jest realne. Okazało się, że starania o specjalny status w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych zakończyły się fiaskiem. Pomimo powszechnie uznanej znaczącej roli humanitarnej oraz wielu udanych posunięć w zakresie dobrych usług alianci, a w szczególności Stany Zjednoczone, bardzo krytycznie oceniali postawę Szwajcarii w czasie wojny, związaną z uleganiem presji gospodarczej Niemiec¹. W konsekwencji z jednej strony zostało zainicjowane stopniowe oddalenie się Szwajcarii od członkostwa w ONZ, z drugiej strony postępował proces samoograniczenia w polityce zagranicznej. W aspekcie koncepcyjnym można mówić o faktycznym powrocie do tradycyjnych zasad neutralności integralnej, co skutkowało wprowadzeniem restrykcyjnych zasad neutralności i związanego z nimi ekstensywnego kierunku polityki zagranicznej. Zostały one rozwinięte i uzupełnione w połowie lat 50. przez tzw. doktrynę Bindschedlera,

¹ D. Popławski, *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*, Warszawa 2007, s. 81-82.

dopuszczającą współpracę międzynarodową w sferze gospodarczej, technicznej i humanitarnej. Natomiast w sferze polityki doktryna ta zalecała daleko idącą wstrzemięźliwość. Szwajcaria powinna zwłaszcza wystrzegać się członkostwa w organizacjach stawiających sobie cele integracyjne².

Należy zgodzić się z opinią, iż w tym czasie dokonana się dogmatyzacja zasad neutralności. W szwajcarskiej doktrynie prawa międzynarodowego dominującą pozycję zyskali zwolennicy restrykcyjnego podejścia do neutralności, opierającego się na normach XIX-wiecznego prawa neutralności. Jednocześnie można zaobserwować rosnący wpływ kręgów wojskowych na kształtowanie zasad polityki bezpieczeństwa, która w pewnym uproszczeniu sprowadzała się do idei „samotnej twierdzy”. Tym samym nastąpiło utrwalenie pierwszoplanowej roli czynnika wojskowego w polityce neutralności, co wyróżniało Szwajcarię wśród pozostałych europejskich państw neutralnych³.

Dopiero w drugiej połowie lat 60. podjęto próby przewartościowania polityki neutralności poprzez włączanie problematyki praw człowieka, kształtującej się polityki rozwojowej oraz stopniowe uczestnictwo w procesie integracji europejskiej bez dążenia do członkostwa w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej (EWG). W tym okresie EWG przez znaczącą część przedstawicieli szwajcarskiej doktryny prawa międzynarodowego traktowana była jako zaplecze gospodarcze NATO. Po początkowej rezerwie wobec idei zwołania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) Berno włączyło się w jej działalność, w szczególności w obszarze rozstrzygania sporów międzynarodowych, praw człowieka oraz wojskowych aspektów bezpieczeństwa. Pomimo licznych deklaracji o konieczności szerszego uwzględniania tzw. aktywnych komponentów polityki neutralności w latach 70. i 80. możemy mówić jedynie o drobnych korektach doktryny Bindschedlera. Głównym nośnikiem ofensywnych komponentów powinna być polityka zagraniczna, która nie wykazywała jednak znacznej aktywności. Zaangażowanie w proces KBWE niewiele w tym względzie zmieniło. W rzeczywistości w obszarze międzynarodowym Szwajcaria nadal tkwiła w tradycyjnej koncepcji dobrych usług.

Trzeba jednak zauważyć, iż na początku lat 70. podjęto prace nad stworzeniem koncepcji bezpieczeństwa odpowiadającej nowym tendencjom zachodzącym w środowisku

² Formalnym wyrazem tej doktryny było opublikowanie w 1954 roku tzw. oficjalnej koncepcji neutralności, służącej zakwalifikowaniu multilateralizmu szwajcarskiego jako technicznego; Ch. Breitenmoser, *Strategie ohne Aussenpolitik. Zur Entwicklung der schweizerischen Sicherheitspolitik im Kalten Krieg*, Bern 2002, s. 39; H.-P. Brunner, *Neutralität und Unabhängigkeit der Schweiz im ausgehenden 20. Jahrhundert – Bestandaufnahme und Ausblick*, Zürich 1989, s. 54; D. Schindler, *Dokumente zur schweizerischen Neutralität sein 1945: Berichte und Stellungnahmen der schweizerischen Bundesbehörden zur Fragen der Neutralität 1945-1983*, Bern–Stuttgart 1984, s. 15-19.

³ Przegląd stanowisk w tej kwestii zob. D. Popławski, *Neutralność a kwestia stosowania siły w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, red. E. Halizak i in., Warszawa 2006, s. 268-270; G. Däniker, *Zurück zur Strategie: Konsequenzen des neuen Kriegsbildes für die schweizerische Landesverteidigung*, [w:] *Si vis pacem: Militärische Betrachtungen von Schweizern. Festschrift für Georg Züblin zum 60. Geburtstag*, Frauenfeld 1964.

międzynarodowym. Główne kierunki zmian nakreślono w rządowym raporcie w sprawie polityki bezpieczeństwa z czerwca 1973 roku⁴. Ich realizacja opierała się na tzw. podwójnej strategii, która obejmowała dwie kategorie działań strategicznych. W pierwszej znajdowały się tradycyjne instrumenty związane z szeroko pojętą obroną. Druga obejmowała wkład na rzecz pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, rozładowanie napięć i konfliktów. W tym przypadku wskazywano na dyplomację, zagraniczną politykę gospodarczą, dobre usługi, ratownictwo oraz instytucje naukowe zajmujące się badaniem konfliktów.

Jak pokazała praktyka lat 80., system powszechnej obrony i armia szwajcarska jako defensywny środek obrony zostały znacząco rozbudowane, w przeciwieństwie do komponentów ofensywnych. Jednak znaczenie tego dokumentu należy postrzegać przez pryzmat torowania drogi przyszłym zmianom i wskazania na nowe tendencje pojawiające się w środowisku bezpieczeństwa. Nie można zapomnieć, iż w rzeczywistości raport jest pierwszym oficjalnym dokumentem, w którym pojawia się termin „polityka bezpieczeństwa” i była ona definiowana szerzej niż dotychczas, z uwzględnieniem aspektów politycznych. Znajdowało to coraz większe zrozumienie w kręgach polityków i ekspertów.

W latach 80. szwajcarska polityka bezpieczeństwa stała się przedmiotem ostrej krytyki pochodzącej przede wszystkim z dwóch całkowicie przeciwstawnych środowisk. Reformatorzy domagali się zwiększenia znaczenia oddziaływania na rzecz pokoju i bezpieczeństwa oraz przeciwdziałania tzw. nowym zagrożeniom bezpieczeństwa (zmiany środowiska naturalnego, uchodźcy, zorganizowana przestępczość, epidemie itd.)⁵. Drugą grupę można określić jako radykalną, pacyfistyczną mniejszość domagającą się likwidacji armii i zastąpienia tradycyjnej polityki bezpieczeństwa tzw. polityką pokoju⁶. W zaistniałej sytuacji dalsze kroki reformatorskie okazały się bardzo utrudnione. Tym samym podejmowane w końcu lat 80. kolejne próby przewartościowania tzw. ekstensywnej wykładni neutralności można określić jako jedynie drobne korekty.

⁴ Tekst dokumentu zob. Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz (Konzeption der Gesamtverteidigung), 27 III 1972, Bern 1973.

⁵ J. Freymond, *Ernstfall Frieden. Gedanken zur schweizerischen Sicherheitspolitik*, Bern 1987.

⁶ Inicjatywa na rzecz Szwajcarii bez armii i szerokiej polityki pokoju została odrzucona w głosowaniu w listopadzie 1989 roku przy wysokiej, sięgającej ponad 70% frekwencji. Jako wydarzenie bez precedensu interpretowany był fakt, że jedna trzecia głosujących opowiedziała się za nieuzbrojoną Szwajcarią. Oznaczało to faktyczne zakwestionowanie tradycyjnej helweckiej demokracji wojskowej; U. Leimbacher, *Die Diskussion um Abschaffung der Schweizer Armee*, [w:] *Sicherheitspolitik kontrovers*, red. W. Heisenberg, D.S. Lutz, t. 2: *Neue Waffentechnologien. Politische und militärische Modelle der Sicherheit*, Bonn 1990.

SZWAJCARIA WOBEC REDEFINICJI NEUTRALNOŚCI PO ZIMNEJ WOJNIE

Wzrost zakresu i intensywności procesów integracyjnych w drugiej połowie lat 80. oraz nasilający się chaos gospodarczy na Wschodzie sprawiły, iż ze strony szwajcarskich kół gospodarczych rosła presja na rzecz znalezienia satysfakcjonującego rozwiązania integracyjnego. Mimo że do końca zimnej wojny doktryna i praktyka neutralności w zasadzie opierały się na odrzuceniu unii celnych i gospodarczych, stało się to jednak pierwszoplanową kwestią polityki neutralności.

Drobne korekty doktryny Bindschedlera nie odsuwały niebezpieczeństwa marginalizacji znaczenia Szwajcarii na arenie międzynarodowej. W szerokiej debacie pojawiały się głosy o możliwości popadnięcia w swoistą izolację międzynarodową. Najbardziej radykalni zwolennicy zmian wskazywali, iż uporczywe trwanie przy XIX-wiecznych prawach neutralności staje się coraz bardziej kontraproduktywne. Jest przy tym rzeczą charakterystyczną, że w dyskursie powracano do argumentów stosowanych po pierwszej wojnie światowej. Wskazywano, że tradycyjne prawo neutralności nie powinno być w rzeczywistości znaczącą przeszkodą, gdyż jedynie w ograniczonym zakresie reguluje kwestie gospodarcze. Przypominano, iż konwencje haskie rozróżniają jedynie dozwolone i niedozwolone wsparcie stron wojujących, a zobowiązanie gospodarczej neutralności faktycznie nie istnieje, podobnie jak obowiązek jednakowego traktowania stron. Taka interpretacja nie tylko otworzyła drogę do pełniejszego zaangażowania w procesy integracji europejskiej, ale również umożliwiła udział w sankcjach gospodarczych ONZ przeciwko naruszającym pokój lub prawo międzynarodowe⁷.

Drugim zasadniczym komponentem redefinicji neutralności był stosunek do konfliktów zbrojnych. Środowisko szwajcarskich specjalistów, początkowo bardzo podzielone, stosunkowo szybko skłoniło się ku nowej interpretacji stosowania prawa neutralności. Czynnikiem mobilizującym było niewątpliwie stanowisko austriackiej doktryny prawa międzynarodowego, które można określić jako bardziej postępowe⁸. Zasadniczy problem polegał na tym, że klasyczne prawo neutralności, będące w istocie częścią prawa wojennego, odnosiło się przede wszystkim do wojen między państwami, a te z kolei stanowiły margines wszystkich konfliktów zbrojnych po drugiej wojnie światowej. Jednak zgodnie z tradycyjną interpretacją traktowane były jako wojny w klasycznym rozumieniu.

W nowej interpretacji ten monistyczny punkt widzenia, jako jedyne możliwe stanowisko, został zakwestionowany. Nowy dualistyczny punkt widzenia rozróżniał wojnę w klasycznym rozumieniu i konflikt zbrojny w rozumieniu Karty Narodów

⁷ Ch. Linsi, *Gegenmassnahmen in der Form des Embargos zur Durchsetzung elementarer Völkerrechts Verpflichtungen in der schweizerischen Außenpolitik: die Bedeutung des Praxisänderung vom August 1990 aus der Sicht der Staatenverantwortlichkeit und der Neutralität*, Frankfurt am Main 1994.

⁸ Nowa interpretacja neutralności jest określana jako doktryna Verdrossa; A. Verdross, B. Simma, *Universelles Völkerrecht*, Berlin 1984; D. Popławski, *Między bezstronnością a solidarnością międzynarodową. Polityka bezpieczeństwa państw neutralnych i bezaliansowych po zimnej wojnie*, Warszawa 2013, s. 33.

Zjednoczonych. W przypadku zaangażowania się ONZ w konflikt prawo neutralności traci zastosowanie. W pozostałych przypadkach normy prawa neutralności mogą być stosowane. W praktyce oznaczało to uznanie pierwszeństwa prawa ONZ przed prawem neutralności. Taka interpretacja nie od razu zyskała akceptację większości przedstawicieli szwajcarskiej doktryny prawa międzynarodowego. Wątpliwości pojawiły się zwłaszcza w odniesieniu do konieczności aktualizacji prawa neutralności. W odniesieniu do sankcji nakładanych przez ONZ argumentowano m.in., iż pierwszeństwo obowiązków wynikających z Karty można w sposób przekonujący uzasadnić w przypadku członków ONZ. Natomiast w odniesieniu do takiego państwa jak Szwajcaria interpretacja nie jest jednoznaczna. W toczącej się debacie dostrzegano jednak niebezpieczeństwo związane z brakiem określonego wsparcia dla sankcji ONZ czy też utrudniania akcji wojskowych. Mogłoby to być bowiem odczytane jako pośrednie wsparcie strony naruszającej pokój i bezpieczeństwo⁹.

Spółeczeństwo szwajcarskie tradycyjnie konserwatywne, niechętnie nastawione do zmian w obrębie polityki neutralności, z dużymi oporami akceptowało rozwiązania w tym obszarze. Jednakże należy również zgodzić się z opinią, iż także elity szwajcarskie z pewnym opóźnieniem reagowały na przeobrażenia w otoczeniu międzynarodowym. W komentarzach krajowych i zagranicznych sugerowano, iż Szwajcaria długo nie mogła się otrząsnąć po szoku związanym z upadkiem systemu dwubiegunowego. Wszystkie te czynniki stanowiły niewątpliwie istotną barierę w formułowaniu głównych założeń nowej koncepcji neutralności. Istotnym impulsem w tym względzie była znacząca presja bieżących wydarzeń w środowisku międzynarodowym wpływająca na konieczność stosunkowo szybkich, oficjalnych reakcji rządu federalnego w postaci raportów, sprawozdań i oficjalnych stanowisk. Szczególne znaczenie odegrała decyzja rządu z sierpnia 1990 roku o udziale w sankcjach gospodarczych przeciwko Irakowi. Działania rządu w tej kwestii podjęte w trakcie trwającej debaty publicznej należy ocenić jako jednoznaczne i kooperatywne.

Podobnie w grudniu 1995 roku wyrażono zgodę na przelot nad terytorium Szwajcarii samolotów w ramach misji obserwacyjnych ONZ w Bośni i Hercegowinie. Warto zauważyć, iż decyzja rządowa zbiegła się w czasie z opublikowaniem rządowego raportu na temat polityki zagranicznej w latach 90. zawierającego specjalny załącznik poświęcony neutralności¹⁰. Od chwili jego opublikowania dokument został potraktowany jako oficjalna koncepcja szwajcarskiej neutralności po zimnej wojnie. Często pojawiały się opinie, iż przyjęte rozwiązania faktycznie oznaczały zmianę paradygmatu szwajcarskiej neutralności.

⁹ D. Popławski, *Ewolucja stanowiska Szwajcarii wobec konfliktów międzynarodowych*, [w:] *Zaawansowane zapobieganie konfliktom*, red. W. Kostecki, Warszawa 2011; A.R. Schaub, *Neutralität und kollektive Sicherheit: Gegenüberstellung zweier unvereinbarer Verhaltenskonzepte in bewaffneten Konflikten und These zu einem völkerrechtsgemässen modus vivendi*, Schriftenreihe des Institutes für Internationales Recht und Internationale Beziehungen, Juristische Fakultät der Universität Basel, Basel–Frankfurt am Mein 1995.

¹⁰ Tekst dokumentu zob. *Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren Anhang: Bericht zur Neutralität*, 29 XI 1993, Eidgenössische Drucksachen und-Materialzentrale, Bern 1993.

Kolejną ważną decyzją w świetle przeobrażeń koncepcji neutralności było wysłanie 600 żołnierzy w celu nadzorowania zawieszenia broni w Bośni w 1994 roku, co łączyło się z planowym przeprowadzeniem referendum w sprawie wyposażenia żołnierzy w broń przeznaczoną do indywidualnej obrony. Referendum zakończyło się wynikiem negatywnym. Świadczyło to o wciąż istniejącym rozdzwieku między stanowiskiem rządu i stojących za nim sił politycznych a społeczeństwem. O zdeterminowaniu władz w zakresie postępowania w duchu nowej interpretacji neutralności świadczy fakt, iż nie mogąc wysłać uzbrojonej jednostki, zintegrowano ją z austriackim batalionem. W podobny sposób można zinterpretować decyzje o przystąpieniu Szwajcarii do programu Partnerstwo dla Pokoju (PdP) w grudniu 1996 roku. Decyzję tę należy odczytywać jako działania zmierzające do zapobieżenia możliwej izolacji Szwajcarii w obszarze bezpieczeństwa. W kołach rządowych zdawano sobie sprawę z faktu, iż po wcześniejszym przystąpieniu do programu pozostałych państw neutralnych dalsze odsuwanie decyzji o członkostwie szkodzi wizerunkowi neutralnej Szwajcarii. PdP stało się faktycznie jedynym kanałem otwierającym drogę do udziału w forach militarnej współpracy i kooperacji w obszarze bezpieczeństwa europejskiego. Ponadto w indywidualnym programie uwzględniono zgłoszone zastrzeżenia dotyczące neutralności. Stworzono też gwarancję znaczącego uwzględnienia pozamilitarnych przedsięwzięć. Pomimo że Szwajcaria nie mogła uczestniczyć w ćwiczeniach wojskowych przygotowujących operacje pokojowe, została członkiem Procesu Planowania i Oceny Wykonania (PARP) PdP.

Podobnej determinacji zabrakło w przypadku embarga na dostawy ropy naftowej w czasie konfliktu w Kosowie, gdzie odwołano się do zasad prawa neutralności i odmówiono udziału. W tym przypadku możemy mówić o kryzysie w zakresie wdrażania nowej koncepcji neutralności. Pomimo że pozostałe państwa neutralne przyłączyły się do embarga, rząd Szwajcarii uległ presji środowisk przeciwnych redefinicji neutralności. Świadczy o tym m.in. znacząca polaryzacja debaty publicznej, która mocno nasiliła się w czasie trwania konfliktu w Kosowie. Jednakże mimo nasilającej się krytyki główne zręby nowej koncepcji zostały nienaruszone. Potwierdzał to raport komisji ds. strategicznych (Raport Brunnera) z lutego 1998 roku¹¹, który odwoływał się do tendencji rozwojowych w zakresie bezpieczeństwa w najbliższych dwóch dekadach. Potwierdzając konieczność rozwijania kooperatywnej polityki bezpieczeństwa, zalecał jak najściślej współpracę z NATO, bez konieczności członkostwa. Zgodnie z przewidywaniami raport stanął w ogniu krytyki zarówno ze strony zwolenników, jak i przeciwników utrzymania tradycyjnej neutralności. Do dokumentu załączono ponad 300 stanowisk reprezentujących kantony, partie polityczne, gminy, stowarzyszenia, grupy interesów, kościoły, ekspertów. Zdecydowana większość opinii popierała strategiczną zmianę polityki bezpieczeństwa oraz aktywną, pragmatyczną neutralność.

---

¹¹ Tekst dokumentu zob. *Bericht der eidgenössischen Studienkommission für strategische Fragen*, 26 II 1998, Eidgenössische Drucksachen und-Materialzentrale, Bern 1998.

STABILIZACJA NOWEJ KONCEPCJI NEUTRALNOŚCI W XXI WIEKU

Na początku XXI wieku postępujące zmiany w otoczeniu międzynarodowym nie napawały Szwajcarów optymizmem. Z zaniepokojeniem obserwowano systematyczne kurczenie się liczby państw pozostających poza Unią Europejską i NATO. Zaistniała sytuacja niosła ze sobą niebezpieczeństwo ponownego popadnięcia w swego rodzaju izolację, gdyż neutralne państwa Unii Europejskiej były mocno zaangażowane we współpracę z NATO. Nawet Rosja i Ukraina prowadziły zinstytucjonalizowany dialog z NATO. Dla Szwajcarii jedynym kanałem współpracy w zakresie bezpieczeństwa pozostawał program PdP. Dalsze doskonalenie istniejących powiązań z Paktem było utrudnione z powodu nierozstrzygniętej kwestii rewizji ustawy wojskowej, umożliwiającej wysyłanie oddziałów wojskowych za granicę. Praktycznie uniemożliwiło to wszelką dyskusję dotyczącą zwłaszcza szczegółowych zagadnień prewencji kryzysowej. Ważnym impulsem wpływającym na przewartościowanie postaw społecznych Szwajcarów były wydarzenia z 11 września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych. Zarówno w elitach politycznych, jak również w szerokich kręgach społeczeństwa rosła świadomość, że Szwajcaria faktycznie została dotknięta geostrategicznymi i społecznymi oddziaływaniami związanymi z konsekwencjami terroryzmu.

Po zawirowaniach związanych z nową koncepcją neutralności w drugiej połowie lat 90., odnoszących się zarówno do aspektu koncepcyjnego, jak i realizującego, można mówić o postępującej stabilizacji. Uzyskana w drodze referendum zgoda na wysyłanie uzbrojonych oddziałów wojskowych za granicę potwierdziła dalsze otwarcie społeczeństwa na nowe inicjatywy w zakresie bezpieczeństwa. Skuteczną okazała się argumentacja rządu federalnego wskazująca na konieczność obecności Szwajcarii w działaniach o charakterze solidarnościowym, które nie powinny być ograniczane jedynie do cywilnego wkładu. Mocno podkreślano kwestię wiarygodności, co znalazło zrozumienie w dużej części prawicowego spektrum sceny politycznej. Kwestia ta łączyła się bowiem z problematyką neutralności zbrojnej i ogólną wiarygodnością zdolności obronnych Szwajcarii, która powinna odpowiadać aktualnym tendencjom i standardom międzynarodowym. Nie zmienia to jednak ogólnej oceny potwierdzonej w licznych sondażach ukazujących sceptyczny stosunek znacznej części społeczeństwa do udziału w zagranicznych operacjach. Szczególne wątpliwości pojawiły się w zakresie możliwego udziału w akcjach bojowych przywracania pokoju¹².

W porównaniu z pozostałymi państwami neutralnymi w Szwajcarii istniało stosunkowo spore środowisko pacyfistyczne, co w dużym stopniu utrudniało zmiany w koncepcji i w praktyce neutralności. Jeszcze pod koniec lat 90. zgłoszono dwie inicjatywy zmierzające do likwidacji armii, co bezpośrednio uderzało w istotę helweckiej neutralności zbrojnej. W toczących się debatach argumentacja zwolenników redefinicji neutralności wskazywała na konieczność wzajemnego uzupełniania się środków cywilnego

¹² J.M. Gabriel, *Die Gegenläufigkeit von Neutralität und Humanitären Interventionen*, Beiträge. Eidgenössische Technische Hochschule, Forschungsstelle für Internationale Beziehungen, Vol. 26, Zürich 1999.

i wojskowego wspierania pokoju, i ostatecznie w referendum w grudniu 2001 roku zdecydowanie odrzucono obie inicjatywy.

Kolejnym sygnałem świadczącym o ewolucji stanowiska w dużej części tradycyjnie nastawionego społeczeństwa był pozytywny wynik referendum w sprawie członkostwa w ONZ. Nie zmieniało to zasadniczo zakresu i intensywności współpracy, natomiast było interpretowane jako logiczna konsekwencja prowadzonej w ostatnich latach polityki. Od dawna Szwajcaria była członkiem niemalże wszystkich organizacji wyspecjalizowanych i faktycznie już wcześniej weszła do światowej organizacji „tylnymi drzwiami”. Stosowała się zasadniczo do wszystkich rezolucji Zgromadzenia Ogólnego. Przeliczając wkład finansowy na jednego mieszkańca, znalazła się w gronie pięciu największych płatników.

Przede wszystkim jednak wejście do ONZ otworzyło drogę do ostatecznego uporządkowania szwajcarskiej polityki praw człowieka. Nie ulegało wątpliwości, iż ewidentne zaniechanie w tej dziedzinie w latach ubiegłych bardzo negatywnie wpływało na wiarygodność neutralności. Jak na warunki europejskie proces dochodzenia do normalności trwał zdecydowanie zbyt długo. Pomimo deklarowanej od początku lat 70. otwartości w tym obszarze na ratyfikacje niektórych konwencji trzeba było czekać ok. 20 lat. Należy zgodzić się z opinią, iż zaległości w obszarze praw człowieka zostały jednak stosunkowo szybko nadrobione. Szwajcaria zgłosiła szereg nowych inicjatyw. Politycy szwajcarscy chętnie podkreślali, że idea powołania Rady Praw Człowieka wywodzi się ze Szwajcarii.

Członkostwo w ONZ sprzyjało także innym obszarom aktywności, m.in. udziałowi w dialogu w ramach tzw. ludzkiego wymiaru bezpieczeństwa, powołaniu komisji ds. migracji (inicjatywa berneńska), reformie sankcji wielostronnych. Szwajcaria silnie zaangażowała się w walce z terroryzmem, m.in. poprzez działania zmierzające do uszczelnienia własnego systemu prawnego i finansowego. Niewątpliwie nowe możliwości stworzone przez członkostwo zwiększały wiarygodność szwajcarskiej neutralności. Formalny brak członkostwa utrudniał zarówno samodzielne wnoszenie różnych inicjatyw, jak również realizację wielu przedsięwzięć. Nie do przecenienia jest w tym kontekście możliwość bycia wybieranym do wszystkich gremiów, w tym do Rady Praw Człowieka. Podobnie była oceniana aktywność w obszarze dalszego rozwoju prawa międzynarodowego i jego kodyfikacji. Tym samym członkostwo w ONZ stało się jednym z filarów szwajcarskiej neutralności dostosowanej do pozimnowojennego środowiska międzynarodowego¹³.

Na początku XXI wieku ogłoszono nowe priorytety polityki bezpieczeństwa, w ramach których obrona została przesunięta na trzecie miejsce, ustępując wspieraniu pokoju i rozwiązywaniu kryzysów oraz zwalczaniu zagrożeń egzystencjalnych. Odwrócenie priorytetów oznaczało wyeliminowanie odstraszenia jako wiodącego zadania sił zbrojnych. Rządowy raport polityki bezpieczeństwa z 2000 roku (*Sicherheit durch Kooperation. Bericht der Bundesregierung der Schweiz*) klarownie określał kierunki zmian odnoszących się do wojskowego aspektu polityki bezpieczeństwa. W dokumencie

¹³ D. Popławski, *Szwajcaria a ONZ*, [w:] *Integracja europejska. Instytucje. Polityka. Prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymiesa*, red. G. Michałowska, Warszawa 2003.

przedstawiono również kwestie strategiczne związane z rolą armii i jej zasadnicze funkcje. Wydaje się jednak, iż szczególnie znaczenie tego dokumentu polega na tym, iż wyraźnie określa on kolejność podejmowania działań w procesie wdrażania założeń nowej koncepcji bezpieczeństwa. Po koniecznych zmianach politycznych i prawnych przewidziano proces głębokiej przebudowy obronności i związane z nim zmiany wielkości i struktury armii, systemu obrony, jak również stanu gotowości oraz wykszolenia. Jest to bardzo istotna kwestia nie tylko dlatego, że w okresie zimnej wojny polityka bezpieczeństwa utożsamiana była z polityką obrony terytorium. Do tej pory przy okazji kolejnych prób reformowania polityki bezpieczeństwa debaty poświęcone szczegółowym aspektom technicznym oraz organizacji armii zaciemniały ogólny obraz sytuacji w tym obszarze. Praktyczne działania związane z reformą wynikają z nowej ustawy wojskowej z 2003 roku. Obok sceptycznego stosunku tradycyjnie nastawionej części społeczeństwa barierą dla działań reformatorskich stanowiły wewnętrzne regulacje prawne oraz kwestie techniczne i finansowe.

Najważniejszym świadectwem wdrażania nowych zasad neutralności było stanowisko wobec wojny w Iraku w 2003 roku. Czasem jest ono określane jako drugi, po Kosowie, test neutralności. Już wstępnie amerykańskie sondaże dotyczące prawa przelotu samolotów wojskowych nad terytorium Szwajcarii wskazywały na możliwy brak zgody. Rząd Szwajcarii zajął jasne stanowisko zgodnie z nową interpretacją neutralności, iż bez stosownej rezolucji Rady Bezpieczeństwa umożliwiającej zastosowanie przymusu będzie traktował interwencję jako klasyczny konflikt zbrojny i może zastosować prawo neutralności. Jako wyjątek wskazano przeloty w celach humanitarnych. Jednocześnie dyplomacja szwajcarska nie ustawała w wysiłkach na rzecz znalezienia pokojowego rozwiązania. Akcentowano także, iż polityka neutralności nie jest skierowana przeciwko Stanom Zjednoczonym, ani też w żadnym stopniu nie jest oznaką przyzwolenia na postępowanie Iraku. Ogłoszenie neutralności w konflikcie nie oznaczało również osłabienia działań na rzecz solidarności międzynarodowej oraz walki z terroryzmem i współpracy ze Stanami Zjednoczonymi. Przypomniano, iż Szwajcaria należy do tej grupy państw, które sankcje ONZ stosują bardzo gorliwie. W oficjalnym stanowisku akcentowano również, że neutralności nie można utożsamiać z obojętnością, o czym świadczy m.in. pomoc udzielona cywilnym ofiarom konfliktu.

W szerokiej debacie poświęconej reformie sił zbrojnych pojawiły się postulaty dotyczące likwidacji systemu milicji i przejścia na armię zawodową, podobnie jak w pozostałych państwach neutralnych oraz krajach sąsiedzkich. Jednakże te propozycje okazały się zbyt daleko idące nie tylko dla szerokich kręgów społecznych, ale również niektórych środowisk eksperckich. Badania prowadzone na początku XXI wieku wskazywały, iż połowa ankietowanych jest przywiązana do zasady milicji, zakotwiczonej w konstytucji szwajcarskiej. Zdecydowano się nie przekraczać barier konstytucyjnych, obawiając się, iż zbyt radykalne propozycje mogłyby wpłynąć na zablokowanie zmian. Ostatecznie reforma opierała się na utrzymaniu systemu milicji i jego profesjonalizacji, a także podwyższeniu stanu gotowości. Wiązało się to ze zmianami w zakresie szkolenia rekrutów, wprowadzeniem większej ilości możliwości zatrudnienia na czas określony oraz zwiększeniem liczby zawodowych żołnierzy.

Kwestia likwidacji systemu milicji pojawiła się w fachowych dyskusjach w kolejnych latach i poddano ją pod głosowanie w drodze referendum w 2013 roku. Możliwość wprowadzenia armii zawodowej i likwidacji systemu milicji została odrzucona zdecydowaną większością głosów¹⁴.

Jednakże wizerunek szwajcarskiej neutralności w XXI wieku nie jest jednoznaczny. Przy próbie jej rekonstrukcji rzuca się w oczy fakt, iż żaden z oficjalnych dokumentów nie określa wprost istoty neutralności. Na podstawie analizy oficjalnych dokumentów nie można stwierdzić, czym ta neutralność różni się od innych. Niewątpliwie różnice w interpretacji polityki neutralności w stosunku do Austrii, Finlandii, Szwecji i Irlandii sprowadzają się obecnie głównie do kwestii wynikających z członkostwa w Unii Europejskiej. W sferze doktrynalnej Szwajcarię określa się jako państwo wieczyście neutralne, co odzwierciedlają oficjalne dokumenty i retoryka polityczna. Szwajcarię wyróżnia również konsekwentne odwoływanie się do konwencji haskich, kodyfikujących prawo neutralności. Jednocześnie jednak w oficjalnych dokumentach zauważa się, że prawo neutralności utraciło wiele ze swego pierwotnego znaczenia, ale wciąż istnieją możliwości jego zastosowania. Wszechobecna wciąż retoryka tradycyjnej neutralności wyraźnie skierowana jest na użytek wewnętrzny.

Widoczne jest również drugie oblicze helweckiej neutralności świadczące o systematycznym redukowaniu substancji tradycyjnej neutralności. Cele polityki bezpieczeństwa są faktycznie zbieżne z celami państw neutralnych i bezaliansowych. Na podstawie analizy podejmowanych działań w zakresie europeizacji własnej polityki bezpieczeństwa można stwierdzić, iż Szwajcaria w praktyce przechodzi na pozycję bezaliansowości/postneutralności. Jest przy tym rzeczą całkowicie zrozumiałą, że wdrażanie nowej koncepcji bezpieczeństwa nacechowane było dużą ostrożnością. Była ona podyktowana obawą co do możliwości realizacji kluczowych regulacji związanych z wprowadzanymi reformami, wymagającymi procedur referendum. Obserwując szwajcarską scenę polityczną, można zauważyć, iż wciąż istnieje znaczna przepaść między stanowiskiem rządu i stojących za nim sił politycznych a szerokimi kręgami społecznymi, zwłaszcza w zakresie wrażliwych kwestii neutralności, np. misje pokojowe, interwencja humanitarna, prewencja.

W tej sytuacji władze szwajcarskie przyjęły rodzaj podwójnej strategii. Realizowana jest redukcja substancji tradycyjnej neutralności, przy jednoczesnym akcentowaniu jej znaczenia i wiarygodności dla polityki bezpieczeństwa. Elementem sprzyjającym uprawianiu takiej polityki skierowanej na użytek wewnętrzny jest fakt, iż nie będąc członkiem Unii Europejskiej, Szwajcaria nie jest zobligowana do wprowadzenia znaczących zmian w regulacjach prawnych, jak np. Austria¹⁵. Jednak w pierwszej dekadzie XXI wieku zdawano sobie sprawę, iż ewolucja Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO) Unii Europejskiej jest dla Szwajcarii bardzo istotnym wyzwaniem,

¹⁴ G.M. Saladin, *Der verfassungsrechtliche Grundsatz der Milizprinzip der Schweizer Armee*, Zürich 2012.

¹⁵ D. Popławski, *Neutrality in Austria's Foreign and Security Policy after the Cold War*, „Studia Europejskie – Studies in European Affairs” 2020, nr 2, s. 109-114.

m.in. z uwagi na udział w niej innych państw neutralnych. Szwajcarzy z wielką uwagą monitorują zwłaszcza działalność Austrii, ze względu na wciąż funkcjonujący tam, przynajmniej w aspekcie formalnym, status wieczystej neutralności. Dlatego bardzo często Austrię określa się w Szwajcarii jako „pilotażowy projekt wieczystej neutralności”. Nie można też zapominać, iż przystąpienie do Unii Europejskiej było nieustannie jednym z priorytetów szwajcarskich gabinetów rządowych. Dlatego jako przedmiot możliwych kolejnych umów bilateralnych wskazano rozszerzenie współpracy z Europejską Agencją Obrony oraz instytucjonalną współpracę w ramach EPBiO.

ZAKOŃCZENIE

W przeciwieństwie do neutralnych i bezaliansowych państw Unii Europejskiej kształtowanie zasad pozimnowojennej koncepcji neutralności napotykało w Szwajcarii na liczne bariery. Ostatecznie jej ustabilizowanie dokonało się w drugiej dekadzie XXI wieku. Stosunkowo długi okres dokonywanych zmian w porównaniu z pozostałymi neutralnymi wynikał w dużym stopniu z konieczności przyjmowania za pomocą demokracji bezpośredniej brakujących elementów niezbędnych reform, polaryzacji wewnętrznej sceny politycznej oraz przywiązania znacznej części społeczeństwa do tradycyjnych zasad neutralności.

W drugiej dekadzie XXI wieku zauważalna jest konsekwencja w zakresie wdrażania brakujących elementów nowej koncepcji neutralności. W dużym stopniu jest to związane z rosnącą akceptacją społeczną zmian w szczególności dotyczących zwiększenia zakresu solidarności międzynarodowej oraz współpracy w obszarze bezpieczeństwa. To, co Szwajcarię odróżnia od neutralnych państw UE, to wciąż obecna retoryka tradycyjnej neutralności, zarówno w dokumentach oficjalnych, jak i wystąpieniach. W przeciwieństwie do tych państw w przestrzeni publicznej dla określenia zredefiniowanej neutralności w zasadzie nie pojawiają się takie terminy jak: bezaliansowość, wolność od sojuszy czy postneutralność. Neutralność traktowana jest jednak raczej jako pewien symbol przywiązania do tradycji i jednocześnie wyjątkowość rozwiązań helweckich na tle Europy niż wiodący komponent polityki bezpieczeństwa. Jest ona identyfikowana również jako element tożsamości szwajcarskiej. Pomimo wciąż istniejących różnic występujących zarówno między elitami politycznymi, jak i społeczeństwem oraz rozbieżności w rządzie („złota reguła”), podobnie jak w Austrii, Szwecji, Finlandii, zredefiniowana neutralność w najogólniejszym znaczeniu rozumiana jest jako dostosowanie tradycyjnych zasad do realiów pozimnowojennych, w warunkach pogłębienia integracji w sferze bezpieczeństwa i obrony oraz solidarności międzynarodowej.

W ostatnich latach widoczna jest również sukcesywnie zwiększająca się współpraca z NATO, zarówno w sferze politycznej, jak również zakupu uzbrojenia. Jak pokazują badania, ponad 50% Szwajcarów opowiada się za szerszymi powiązaniem z sojuszem, podczas gdy średnia z ostatnich lat nie przekroczyła 40%. Podobnie jak w innych państwach neutralnych i bezaliansowych rośnie liczba zwolenników przystąpienia do

NATO. Według różnych badań przeprowadzonych w 2022 roku zwiększyła się ona z ponad 20% do ponad 30%. W oficjalnym stanowisku władz szwajcarskich wskazuje się, iż opcja przystąpienia do NATO obecnie nie jest przedmiotem dyskusji w rządzie i powtórzenie scenariusza skandynawskich neutralów jest mało prawdopodobne. Natomiast potwierdza się możliwość dalszego zacieśnienia współpracy także w zakresie wspólnych ćwiczeń wojskowych¹⁶.

Stanowisko Szwajcarii w sprawie wojny na Ukrainie odpowiada przyjętym założeniom, zgodnie z którymi może przyłączyć się do sankcji międzynarodowych, ale sama ich nie nakłada na inne państwa. Rząd federalny zobowiązał się do stosowania wszystkich sankcji, jakie Unia Europejska nałożyła na Rosję. W oświadczeniu dotyczącym neutralności z 7 września 2022 roku podkreślono, iż przyłączenie się do sankcji jest zgodne ze szwajcarską polityką neutralności i odwołano się do definicji neutralności zawartej w raporcie z 1993 roku. Można ten fakt odczytać jako potwierdzenie ciągłości pozimnowojennej redefinicji szwajcarskiej neutralności¹⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Bericht der Studienkommission für strategische Fragen*, 26 II 1998, Eidgenössische Drucksachen und-Materialzentrale, Bern 1998.
- Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz*, 27 III 1972, Bern 1973.
- Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in der 90er Jahren*, 29 XI 1993, Eidgenössische Drucksachen und-Materialzentrale, Bern 1993.
- Breitenmoser Ch., *Strategie ohne Aussenpolitik. Zur Entwicklung der schweizerischen Sicherheitspolitik im Kalter Krieg*, Bern 2002.
- Brunner H.-P., *Neutralität und Unabhängigkeit der Schweiz im ausgehenden 20. Jahrhundert – Bestandaufnahme und Ausblick*, Zürich 1989.
- Däniker G., *Zurück zur Strategie: Konsequenzen des neuen Kriegsbildes für die schweizerische Landesverteidigung*, [w:] *Si vis pacem: Militärische Betrachtungen von Schweizern. Festschrift für Georg Züblin zum 60. Geburtstag*, Frauenfeld 1964.
- Fragen und Antworten zur Neutralität der Schweiz. Der Bundesrat hat am 28. Februar 2022 beschlossen, sich den EU-Sanktionen gegen Russland an zuschliessen. Fragen und Antworten zur Neutralität im Hinblick auf diesen Beschluss*, Eidgenössisches Departement für auswärtige

¹⁶ Szwajcarska neutralność „przed największym testem od dziesięcioleci”. „Sejsmiczne przesunięcie”?, TVN24, 17 V 2022, [online] <https://tvn24.pl/swiat/szwajcaria-pozostanie-krajem-neutralnym-jak-moze-zmienic-polityke-bezpieczenstwa-po-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine-5713526>, 3 III 2023.

¹⁷ *Fragen und Antworten zur Neutralität der Schweiz. Der Bundesrat hat am 28. Februar 2022 beschlossen, sich den EU-Sanktionen gegen Russland an zuschliessen. Fragen und Antworten zur Neutralität im Hinblick auf diesen Beschluss*, Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten, 9 IX 2022, [online] <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/das-eda/aktuell/newsuebersicht/2022/03/neutralitaet.html>, 10 XI 2022; *Schweiz übernimmt EU-Sanktionen gegen Russland*, Der Bundesrat, 28 II 2022, [online] <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-87386.html>, 10 XI 2022.

- Angelegenheiten, 9 IX 2022, [online] <https://www.eda.admin.ch/eda/de/home/das-eda/aktuell/newsuebersicht/2022/03/neutralitaet.html>
- Freymond J., *Ernstfall Frieden. Gedanken zur schweizerischen Sicherheitspolitik*, Bern 1987.
- Gabriel J.M., *Die Gegenläufigkeit von Neutralität und Humanitären Interventionen*, Beiträge. Eidgenössische Technische Hochschule, Forschungsstelle für Internationale Beziehungen, Vol. 26, Zürich 1999, <https://doi.org/10.3929/ethz-a-003888686>.
- Leimbacher U., *Die Diskussion um Abschaffung der Schweizer Armee*, [w:] *Sicherheitspolitik kontrovers*, red. W. Heisenberg, D.S. Lutz, t. 2: *Neue Waffentechnologien, Politische und militärische Modelle der Sicherheit*, Bonn 1990.
- Linsi Ch., *Gegenmassnahmen in der Form des Embargos zur Durchsetzung elementarer Völkerrechts Verpflichtungen in der schweizerischen Außenpolitik: die Bedeutung des Praxisänderung vom August. 1990 aus der Sicht der Staatenverantwortlichkeit und der Neutralität*, Frankfurt am Main 1994.
- „Neue Zürcher Zeitung” 1988, 7 VII.
- Popławski D., *Ewolucja stanowiska Szwajcarii wobec konfliktów międzynarodowych*, [w:] *Zawansowane zapobieganie konfliktom*, red. W. Kostecki, Warszawa 2011.
- Popławski D., *Między bezstronnością a solidarnością międzynarodową. Polityka bezpieczeństwa państw neutralnych i bezaliansowych po zimnej wojnie*, Warszawa 2013.
- Popławski D., *Neutrality in Austria's Foreign and Security Policy After the Cold War*, „Studia Europejskie – Studies in European Affairs” 2020, nr 2, <https://doi.org/10.33067/SE.2.2020.6>.
- Popławski D., *Neutralność a kwestia stosowania siły w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga Jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, red. E. Halizak i in., Warszawa 2006.
- Popławski D., *Szwajcaria a ONZ*, [w:] *Integracja europejska. Instytucje. Polityka. Prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymiesa*, red. G. Michałowska, Warszawa 2003.
- Popławski D., *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*, Warszawa 2007.
- Saladin G.M., *Der verfassungsrechtliche Grundsatz der Militzprinzip der Schweizer Armee*, Zürich 2012.
- Schaub A.R., *Neutralität und kollektive Sicherheit: Gegenüberstellung zweier unvereinbarer Verhaltenskonzepte in bewaffneten Konflikten und These zu einem völkerrechtsgemässen modus vivendi*, Schriftenreihe des Institutes für Internationales Recht und Internationale Beziehungen, Basel–Frankfurt am Mein 1995.
- Schindler D., *Dokumente zur schweizerischen Neutralität sein 1945: Berichte und Stellungnahmen der schweizerischen Bundesbehörden zur Fragen der Neutralität 1945-1983*, Bern–Stuttgart 1984.
- Schweiz übernimmt EU-Sanktionen gegen Russland*, Der Bundesrat, 28 II 2022, [online] <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-87386.html>.
- Szwajcarska neutralność „przed największym testem od dziesięcioleci”. „Sejsmiczne przesunięcie”?*, TVN24, 17 V 2022, [online] <https://tvn24.pl/swiat/szwajcaria-pozostanie-krajem-neutralnym-jak-moze-zmienic-polityke-bezpieczenstwa-po-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine-5713526>.
- Verdross A., Simma B., *Universelles Völkerrecht*, Berlin 1984.

Dariusz POPŁAWSKI – politolog, profesor nauk społecznych, pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1997-2002 w służbie zagranicznej w Niemczech. Były członek Rady Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, były prezes Fundacji Studiów Międzynarodowych. Pełnił wiele funkcji akademickich, m.in. prodziekana Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, przewodniczącego Rady Naukowej oraz zastępcy dyrektora Instytutu Stosunków Międzynarodowych (ISM), kierownika zakładu Integracji Europejskiej ISM. Obecnie kieruje Katedrą Dyplomacji i Instytucji Międzynarodowych Wydziału Nauk Politycznych UW. Były redaktor naczelny periodyku naukowego „*Studia Politica Germanica*” oraz były członek rady redakcyjnej „*Rocznika Strategicznego*”, „*Stosunków Międzynarodowych / International Relations*”, „*Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Cła i Logistyki w Warszawie*”. Zainteresowania badawcze: neutralność w stosunkach międzynarodowych, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa europejskich państw mniejszych, problematyka niemcoznawcza.